

Orkestmuziek

muziek voor circa 10 tot 80 instrumenten

barok ~ klassiek ~ romantiek ~ modern

Orkestsuites

In de tijd van Händel en Bach worden orkestsuites gecomponeerd voor feestelijke en officiële gelegenheden en soms als muziek bij toneelstukken. Deze suites beginnen altijd met een statige ouverture, waarna een reeks gestileerde dansen volgt, zoals rondeau, sarabande, bourree, polonaise, gavotte, menuet en gigue. In de barok bestaat het orkest uit een strijkersgroep en basso continuo, een groepje binnen het orkest (meestal klavecimbel en cello) dat de begeleiding verzorgt. Om het extra feestelijk (en luidruchtig) te maken, worden bij suites vaak hoorns, hobo's, fluiten, trompetten en pauken aan het barokorkest toegevoegd. Soms worden orkestsuites samengesteld uit reeds bestaande composities. De 18e-eeuwse Parijse 'opera-balletten' (opera's met veel ballet – het woord zegt het al) zitten vol orkestrale

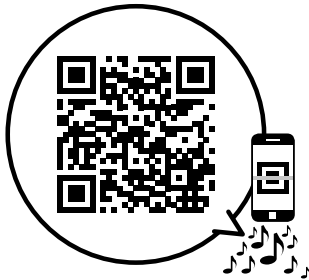

Händel in Londen

muziek, omdat de Fransen ballet en orkestraal spektakel in die tijd belangrijker vinden dan het verhaal van de opera. De componisten compileren de balletmuziek uit deze opera's vervolgens met veel succes tot suites. Franse hofdansen in de 17e en 18e eeuw worden aan de meeste Europese hoven uitgevoerd en leveren ook de basis voor het klassieke ballet zoals we dat nu kennen (hoofdstuk 13).

Muzikaliteitjes

Samenstelling barokorkest, regelmatig aangevuld met blazers en slagwerk voor een extra feestelijk tintje **Sfeer** muziek vaak gecomponeerd voor feestelijke gelegenheden **Melodie** springerige melodieën met veel versieringen en herhalingen **Opbouw** ouverture gevolgd door gestileerde dansen **Meerdelig** compositie van vier tot soms wel elf of meer (snelle en langzame) delen

Luistervoorbeeld 1
HÄNDEL
Water Music, Suite nr. 2:
II. Hornpipe
www.klassiekinzicht.nl/1

Ontdek nu de mooiste werken uit dit genre:

HENRY PURCELL (1659-1695)

♪ ABDELAZER SUITE (1695) *Met het bekende Rondeau*

Opera was in de 17e eeuw nog niet echt doorgedrongen in Engeland, maar wel was er behoefte aan zang-, toneel- en dansmuziek. Purcell voorzag Englands meest succesvolle podiumproducties uit die dagen van passende muziek. Abdelazer is de muziek bij het toneelstuk De Wraak van de Moor. Het Rondeau (een snelle dans in driekwartsmaat) uit deze suite werd zeer bekend toen componist Benjamin Britten het thema tweehonderdenvijftig jaar later als model gebruikte voor het educatieve werk *The Young Person's Guide to the Orchestra* (hoofdstuk 19).

♫ Purcell: The Gordian Knot Untied

Muzikale eenwording

Binnen één baroksuite hoor je vaak dansen afkomstig uit verschillende Europese landen. Bijvoorbeeld de Duitse 'allemande', de Franse 'bourrée', de Spaanse 'sarabande', de Poolse 'polonaise', de Italiaanse 'furlana' en de Britse 'hornpipe', allemaal broederlijk naast elkaar. De baroksuite is daarmee een stukje Europese eenwording in de muzikale dop!

JEAN-PHILIPPE RAMEAU (1683-1764)

♪ LES INDES GALANTES SUITE (1736) *Franse hofdansen met exotisch tintje*
In het voorwoord van de suite die hij samenstelde uit de opera *Les Indes galantes* schrijft Rameau dat het publiek de orkestmuziek veel meer waardeert dan de rest van de opera. Rameau merkte dat hij orkestsuites met veel succes kon uitvoeren buiten de operahuizen om. *Les Indes galantes* is geïnspireerd op de exotische landen Perzië, Afrika, Peru en Noord-Amerika. De balletsuite bestaat uit zo'n 24 delen met aansprekende namen als: *Entrée van de vier naties*, *Air voor de Afrikaanse slaven*, *Air voor de wilden* en *Dans van de grote Calumet*. Hoewel een exotische klank moeilijk te bespeuren is (we zien een Indiaans opperhoofd toch geen Franse hofdans uitvoeren), gaat het om prachtige, melodieuze, vrolijke muziek, die destijds werd uitgevoerd door het orkest van Lodewijk XV.

♫ Rameau: *Dardanus Suite*

♫ Rameau: *Les Boréades Suite*

Rigaudon dans

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)

- ♪ ORKESTSUITES NR. 2 & 3 (1720) *Met de wereldberoemde Badinerie en Air*
Bach schreef vier orkestsuites die allen beginnen met een monumentale ouverture, gevolgd door korte barokdansen. De Suites nr. 2 en 3 zijn het bekendst. Waarschijnlijk omdat twee delen uit deze suites wereldberoemd zijn. Iedereen kent de swingende Badinerie met virtuoze fluitsolo uit Suite nr. 2, al is het van de uitvoering van een zigeunerorkestje of ringtone. Het gedragen Air (Air op de G-snaar) uit Suite nr. 3 is een van de bekendste melodieën uit de klassieke muziek. De wereldhit A Whiter Shade of Pale van popgroep Procol Harum zou hierop gebaseerd zijn. Maar de overige delen van deze suites zijn ook de moeite van het beluisteren meer dan waard! Noot: de 4 Orkestsuites worden ook de 4 Ouvertures genoemd.

♪ Bach: Orkestsuites nr. 1 & 4

Klassiek in pop 🎸

- ★ Bach: Badinerie uit Orkestsuite nr. 2 > The Swingle Singers: Badinerie
- ★ Bach: Air uit Orkestsuite nr. 3 > Procol Harum: A Whiter Shade of Pale

🎬 **Film** Bach: Air uit Orkestsuite nr. 3 > Seven

GEORG FRIEDRICH HÄNDEL (1685-1759)

- ♪ WATER MUSIC (1717) *Muzikaal spektakel aan de Theems!*
Drie suites bestaande uit zo'n twintig korte delen. Händel componeerde deze muziek om een boottocht van koning George I op de Theems te veraangename en zo een wit voetje te halen bij de vorst. Het moet een onvergetelijk schouwspel zijn geweest: het koninklijke vaartuig met al die hoge heren en dames, gevolgd door een boot met minstens vijftig musici. Volgens de overlevering genoten behalve de koning en zijn gezelschap ook talloze toeschouwers langs de oevers van dit swingende en luidruchtige spektakel.

♪ Telemann: Wassermusik

🎬 **Film** Händel: Water Music > Dead Poets Society

- ♪ MUSIC FOR THE ROYAL FIREWORKS (1749) *Knallende ceremoniële muziek*
Muziek die gespeeld werd na het vuurwerk (dat overigens een verwoestende brand veroorzaakte) in het Londense Green Park, ter gelegenheid van de vrede van Aken in 1748. Op bevel van de koning gecomponeerd voor louter militaire instrumenten: blaas- en

slaginstrumenten. Later voegde Händel toch strijkers toe aan het orkest en in deze laatste versie wordt het meestal uitgevoerd. Knallende ceremoniële muziek die prima samengaat met een feestelijke fles champagne!

♫ Biber: *Sonatae tam aris, quam aulis servientes* (Sonates zowel voor het altaar als de tafel)

Händel begrijpt effecten beter dan wie dan ook. Als hij een keuze maakt, slaat hij toe als een donderslag.

Wolfgang Amadeus Mozart

WILLIAM BOYCE (1711-1779)

♫ 8 SYMPHONIES (1760) *Laatste orkestrale meesterwerken uit de barok*

William Boyce was eind 18e eeuw Englands bekendste componist. In de laatste orkestrale meesterwerken uit de barok herkennen we de grandeur van Händel en de speelsheid van Haydn. Een mix van oude barok en jong klassiek. De term ‘Symphonies’ kan misleidend zijn; het gaat zeker nog niet om de latere klassieke symfonie. De term is afgeleid van de Italiaanse *sinfonia*, een vorm die in Italië gebruikt werd als ouverture voor een opera. Net als de *sinfonia* bestaan de *Symphonies* uit drie korte delen: snel – langzaam – snel. Aantrekkelijke muziek met pakkende melodieën en levendige ritmes.

Authentiek

Muziek uit de barok wordt vaak op zo authentiek mogelijke wijze uitgevoerd (zoals de muziek destijds geklonken zou hebben). Belangrijke verschillen met ‘gewone’ uitvoeringen zijn: een kleiner orkest, snellere tempi, originele instrumenten (meestal kopieën van de instrumenten uit die tijd) en een halve toon lager gestemd. Wat het meeste opvalt is echter de heldere klank bij authentieke uitvoeringen, tegenover een warmere klank bij gewone uitvoeringen.

Strijkconcerten

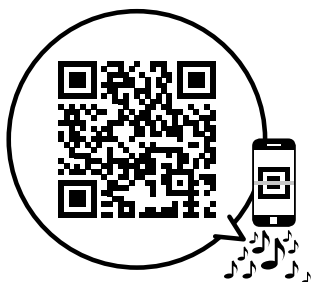
In de 16e eeuw, ten tijde van de Italiaanse renaissance (de periode voor de barok), ontstaat een nieuwe instrumentenfamilie die de basis van het orkest zal gaan vormen: viool, altviool, cello en contrabas. Strijkinstrumenten worden al volop bespeeld in die tijd, maar de vraag naar een instrument met een sterkere en meer dynamische toon is groot. Andrea Amati (ca. 1510-1578), uit het Noord-Italiaanse Cremona, ontwerpt een viool die zó perfect is, dat er tot op de dag van vandaag nauwelijks aanpassingen nodig zijn. De instrumenten van Amati en andere oude meesters uit Cremona, zoals Stradivarius, Guarneri en Bergonzi, zijn heden ten dage nog altijd zeer gewild. Componisten zien de mogelijkheden van de nieuwe strijkinstrumenten en eind 17e eeuw resulteert dit onder andere in het concerto. Een stijl waarin de solist(en) – begeleid door orkest – de gelegenheid krijgt de mooiste melodieën te spelen en met zijn virtuoze techniek te pronken.

De vioolfamilie

Muzikaliteitjes

Concerto strijkinstrument (solist) plus klein begeleidend orkest
Concerto grosso strijkinstrumenten (solisten) plus klein begeleidend orkest **Instrumenten** belangrijkste solo-instrumenten zijn viool en cello **Melodie** springerige melodieën met veel versieringen **Meerdelig** concerto heeft meestal drie delen, concerto grosso heeft er tot wel zes

Luistervoorbeeld 2

VIVALDI

**De vier jaargetijden,
De herfst: I. Allegro**

www.klassiekinzicht.nl/2

Ontdek nu de mooiste werken uit dit genre:

ARCANGELO CORELLI (1653-1713)

♪ 12 CONCERTI GROSSI, OPUS 6 (1714) *Met sfeervol Kerstconcert!*

Het internationale succes van de twaalf concerten opus 6 bezorgde Corelli grote roem en stelde hem financieel in staat zijn hobby (schilderijen verzamelen) te kunnen beoefenen. De vioolpartijen zijn vrij simpel, omdat Corelli zelf graag meespeelde op de viool, maar niet extreem getalenteerd was. Het bekendste concert is nr. 8 Kerstconcert, gecomponeerd voor kerstavond. In het laatste deel, Pastorale ad libitum, horen de herders van de geboorte van Christus. De twaalf concerten vormen samen 'dé standaard voor het concerto grosso, zó majestueus en subliem dat ze niet in aanmerking komen voor kritiek', aldus muzikautoriteit Charles Burney (1726-1814).

ANTONIO VIVALDI (1678-1741)

♪ DE VIER JAARGETIJDEN (1720) *Voor ieder jaargetijde een vioolconcert!*

Vivaldi schreef 240 vioolconcerten en 27 celloconcerten. De vier jaargetijden (Le quattro stagioni) bestaat uit vier vioolconcerten die elk een jaargetijde uitbeelden. Vivaldi heeft zelf de sonnetten geschreven waarop de muziek gebaseerd is. Met virtuoze, vaak zelfbedachte viooltechnieken laat Vivaldi de strijkers typische seizoen geluiden

weergeven. Zang van vogels in de lente; het ruisen van de wind en plotselinge donder en bliksem in de zomer; jachtgeluiden in de herfst en klappertanden in de winter. De concerten zijn meeslepend, lyrisch en uniek.

♪ Vivaldi: L'estro armonico, opus 3

♪ Vivaldi: Celloconcert in g, RV 417

Eerste plaatopname

De vier vioolconcerten van Vivaldi genaamd De vier jaargetijden waren in de vergetelheid geraakt en zijn pas sinds de komst van de elpee (jaren vijftig van de 20e eeuw) zo bekend geworden. De eerste plaatopname, met violist Louis Kaufman, stamt uit 1947. Daarin ontbreken merkwaardig genoeg op sommige momenten de tweede violen. Dit valt goed op in het derde deel (Presto) van de Zomer. Ging het te snel, of waren ze misschien even koffiedrinken?

Antonio Vivaldi

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)

‘Keurig,’ zei schrijver Godfried Bomans met gevoel voor understatement over de zes Brandenburgse Concerten (1708-1721), misschien wel de mooiste muziek die ooit is gecomponeerd. Deze concerten (‘Six Concerts avec Plusieurs instruments’) zijn de meest kleurrijke uit de barok, omdat het orkest bij ieder concert een andere samenstelling kent, met solo-instrumenten als trompet, hoorn, hobo, fagot, fluit, viool, altviool en klavecimbel. De Brandenburgse Concerten zijn vanwege de uiteenlopende samenstellingen van het orkest verdeeld over de hoofdstukken 2, 3 en 4.

- ♪ BRANDENBURGS CONCERT NR. 6 (1710) *Warme altviolen*
Concert nr. 6 maakt gebruik van de kleinste bezetting en is qua instrumentatie het meest uniek: twee altviolen, twee viola’s da gamba, een cello, contrabas en klavecimbel. Strijkconcerten in de barok werden meestal voor de extraverte violen geschreven, maar niet voor het lelijke eendje onder de strijkinstrumenten: de altviool. Deze klinkt lager dan de viool en speelde zelden een solo. In dit concert draait het echter om de (felle) dialoog tussen de twee altviolen. De viola da gamba, destijds de aristocraat onder de instrumenten, speelt beneden zijn stand voornamelijk akkoorden als een soort slaggitaar. Het gebruik van deze lage strijkinstrumenten geeft die diepe, intens warme klank.
- ♫ Telemann: Altvioolconcert in G (het eerste soloconcert voor altviool)

Het verschil tussen een viool en een altviool is dat een altviool langer brandt.

Victor Borge, muziekkomiek

- ♪ BRANDENBURGS CONCERT NR. 3 (1713) *Swingend van viool tot contrabas*
Concert nr. 3 is geschreven voor drie groepen solisten: drie violen, drie altviolen en drie cello’s. De begeleiding wordt gevormd door klavecimbel en contrabas. De solisten vormen tevens het orkest! Daardoor klinkt dit muzikale elftal groter dan het wezenlijk is. De melodie rolt als het ware door alle linies van het orkest. De drie groepen spelen als één geheel, geven op het juiste moment de melodie over, maar er is ook ruimte voor solo’s. Zelfs de contrabas soleert en daarmee is dit swingende concert een soort muzikale reclamespot voor de Italiaanse vioolfamilie.

Klassiek in pop 🎸

★ Bach: Brandenburgs Concert nr. 3 > Xzibit, Dr. Dre: Symphony in X Major

- ♪ **VIOOLCONCERTEN BWV 1041-1043 (1723)** *Aanrader om Bach mee te beginnen!*
Bachs vioolconcerten zijn lange tijd uit de gratie geweest. Vioolvirtuozen uit de 19e en het begin van de 20e eeuw speelden deze muziek zelden, omdat er niet die technische hoogstandjes in zaten waarmee ze zo graag hun publiek imponeerden. Dit is dan ook geen muziek voor muzikale spierballen, maar pure poëzie. Het gedragen tweede deel (Largo ma non tanto) uit het Dubbelconcert voor twee violen BWV 1043, vormt door de intense dialoog tussen beide violen een van de emotionele hoogtepunten uit Bachs werken. Vanwege de heerlijke melodieën (die sterk aan Vivaldi doen denken) zijn deze vioolconcerten een aanrader om Bach mee te beginnen.

🎬 **Film** Bach: Dubbelconcert, BWV 1043 > Children of a lesser God

Recordbedrag Stradivarius

De Stradivarius-viool 'Lady Blunt' uit 1721 werd in 2011 via een internetveiling (om geld in te zamelen voor de aardbeving in Japan) verkocht voor het recordbedrag van maar liefst 15,9 miljoen dollar. De viool is genoemd naar een van de eerste eigenaren, Lady Anne Blunt (kleindochter van Lord Byron). De prijs was overigens exclusief strijkstok...

GEORG FRIEDRICH HÄNDEL (1685-1759)

- ♪ **12 CONCERTI GROSSI, OPUS 6 (1739)** *Concerten vol levenslust en lol*
Händel woonde in Engeland en schreef daar in slechts één maand de Twelve Grand Concertos, zoals zijn Engelse uitgever ze om marketingtechnische redenen graag noemde. Händel gebruikte ook oud materiaal in deze concerten, een methode die veel voorkwam in die tijd. Het publiek zal nauwelijks geluisterd hebben naar deze muziek, omdat ze als een soort achtergrondmuziek gebruikt werd tijdens intermezzi van zijn oratoriumuitvoeringen. De twaalf concerten zijn geïnspireerd op Corelli, maar kenmerken zich door Händels eigen levenslust en lol (concert nr. 12!)
- ♪ Albinoni: 12 Concerti a cinque, opus 5

UNICO WILHELM, GRAAF VAN WASSENAER (1692-1766)

♪ CONCERTI ARMONICI (1755) *Noblesse oblige...*

Graaf van Wassenaer zette zijn naam niet boven de partituur, omdat hij waarschijnlijk vanwege zijn adellijke afkomst anoniem wilde blijven. Zodoende bleef de ware identiteit van de componist eeuwenlang geheim en werden deze zes concerten door gewiekste uitgevers toegeschreven aan de beroemde, jong overleden Pergolesi. Toen in 1979 echter het originele manuscript werd gevonden op de zolder van Kasteel Twickel, het Twentse geboortehuis van de graaf, begreep men de ware toedracht. Degelijke Hollandse barokmuziek met een vleugje Italiaanse zon.

♫ Stravinsky: Pulcinella Suite (met melodieën van Gallo en Wassenaer, zie hoofdstuk 20)

Schoensmeer

Toen de beroemde violist Ruggiero Ricci eens zijn viool van Guarneri del Gesù, een instrument van onschatbare waarde, liet zien aan violist Jeroen de Groot, vertrouwde hij zijn jonge collega een geheimpje toe. Er zat al een tijdje een vlekje op de viool, maar die ochtend had hij dat zelf weggewerkt. Hoe? 'Gewoon met bruine schoensmeer', vertelde hij met een schaterlach!